

Jan J. Kucera
Pravitelj

19. Srpnja 1861. 1 НАРОДНОЙ СКУПШТИНИ.

Испуњаваюћи заповестъ, кою ми е изволела дати Нѣгова Светлость, нашъ милостивый Господаръ и Князь, имамъ честь поднети народной скупштини известіе о пословима, кои долазе у кругъ раднѣ министерства унутрашњи дела, коимъ самъ по воли Нѣгове Светлости управляю.

У кругъ раднѣ поменутогъ министерства долазе како дела санитета, пошта и телеграфа, тако и дела унутрашнѣ земальске управе у различнимъ погледима. За то покажу све, што е по напоменутиѣ предметима учинѣно у нашей земљи за време одъ последнѣ велико-госпођинске скупштинѣ.

Безбедность унутрашња и спољашња има найвећу важность за сваку државу, за свакій народъ. Съ тога е влада Нѣгове Светлости обраћала свое найживлѣ старанѣ, да се ова безбедность земљи одржи.

Станованѣ турака у земљи сметало е явной и обштой безбедности, нарочито у местима и околини, где су становали. Настояванѣмъ правительства Нѣгове Светлости, кое е у догађаима одъ 1862. годинѣ добило велику подпору, испунише се праведне и на уговорима основане народнѣ желѣ, и турци се исселише изъ свою места, где су были градови. Скупштини велико-госпођинской явлѣнѣ е великій овај добитаѣ за землю.

Но унутрашња безбедность не беше іоштѣ подпуна. Гарнизони турски по градовима у Србији: кодъ престолнице и три главне трговачке вароши задавали су намъ велике бриге; прва прилика при сукобу, кои се могао

догодити узаямнимъ тренѣмъ два тако супротна елемента, као што су турски војници и србски грађани, могла е земљу довести у највеће колебањ, у највећу опасностъ.

Нѣгова Светлостъ нашъ Господаръ и Князь, старајући се не само да одржи но и рашири народна права и да задобіе тврде темелѣ, на којима ће се моћи подизати зграда лепше србске будућности, настао е са свомъ снагомъ, да уклони сваку прилику, која е доводила у опасностъ миръ и безбедностъ у Србији. Нѣгове тежнѣ быше крунисане успехомъ. Народна скупштина зна, ерѣ е народу Нѣгова Светлостъ то Својомъ прокламаціомъ објавила, да су данасъ градови у рукама србске војске.

Но ма да е предаіомъ градова дата Србији гаранція, да се отудъ немисли нападати на нѣну безбедностъ, не може се рећи, да е наша држава дошла до положая, да іој односно на нѣну безбедностъ неостае ништа више желити. Самовольни турци суседни намъ предела често насртали су злонамерно на нашу границу и узнемиривали су пограничне наше жителѣ. То зло ни данасъ іоштъ ніе престало. Често се збивало, и особито у последнѣ време, да су мртви — турскимъ злочинцима убиени — нађени наши стражари, кои верно и савестно вршећи своју дужностъ, нису зликовцима допуштали, да прелазе у нашу државу, и ту небазнѣни да чине недела. Правительство ће и одсада, као и досадъ, најживлѣв настојавати, да и ова зла престану.

Напомињући ова недела, коя турци чине на нашој граници, немогу да пропустимъ, а да не напоменемъ догађае, кои ма' да се непосредно тичу само поедини лица, опетъ у себи садрже увреду за целу земљу, па тyme башъ штетно действую на спокойство народно.

Овакавъ е догађај грозно убијство кодъ Рушчука, извршено одъ турски војника по заповести тамошнѣ турске власти надъ Цветкомъ Павловићемъ, београђаниномъ. Правительство Нѣгове Светлости ніе пропустило најживлѣ тражити, да се србској држави даде удовлетворенѣ за ово убијство.

Међу догађае, кои се ванъ Србіе збиваю, и кои ипакъ штетно действую на спокойство наши држављана, долази и то, што турске власти непоштују путне исправе наши трговаца и путника, приморавајући исте, да узимаю турске тескере и да плате за ове велике таксе. На тај начинъ наши трговци подносе незгоде и штете неуместнимъ и противправнымъ поступанѣмъ турски властїй. Многе у овоме тужбе подигли су наши сажителѣ и правительство е настоявало и настаће, да се одржи србскимъ путнимъ исправама важность, кою су имъ турске власти дужне придавати по смислу свечаны права наши.

Међу пословима земальске управе знатно место заузима законъ о обштинама, издате у прошлой години 24. Марта, а ступивши у животъ 1. Августа прошле године.

У известїю своме, кое самъ имао честь поднети прошлой, велико-госпођинској скупштини, рекао самъ, да самъ се старао прикупити податке, кои су потребни были, да се изда новъ законъ за болѣ уређенѣ обштина и обштински властїй. Предлогъ таквогъ закона быо е поднетъ тада скупштини, коя е одъ свое стране учинила приметбе, кое су узете у призренѣ.

Познато е, да е старо устройство обштина было неподпуно, па башъ съ тога и недовольно за данашнѣ наше државне, — народне, и обштинске потребе. Ніе у нѣму было прописа довольны о кругу раднѣ поедини

общински властїй, нити су ове една одъ друге доволно оделѣне биле.

За то при издаваню закона о общинама и общинскимъ властима ишло се на то, да се даде общинама точнии кругъ раднѣ, и у раднѣи већа самосталность, но што е пређе имаше; а притомъ да се общинске власти поставе у станѣ, да врше у общини гдѣкое државне послове, кое иде у користь самимъ общинама, ерѣ користи државе и общине тесно су скопчане међу собомъ. Тако общинска власть има старати се, да се у общинама одржава явный миръ и поредакъ, да постои обща безбедность, да е свакій сажитель заштићенъ у личности и иманю и да се врше точно и уредно сви закони и прописи; а ради тога мора община имати добре и одличне кметове и друге званичнике, и прибавляти средства и чинити мере, потребне за вршенѣ ти свои задатака.

За све ово треба подносити новчане жертве, нарочито валя добро наградити свое кметове и званичнике, да бы дошли у положенѣ, да могу общинске послове радити, а да нетрпе велику штету у своме дому и добру; поглавито треба добро наградити кмета, председателя общинскогъ суда, кои е глава у общини и кои о свему води вр'овно старанѣ у общини.

ОвOME е законъ одъ 24. Марта 1866. године помоћи хтео, ерѣ оставлѣно е за села, да се више мали община у едно спое и яке общине образую. Тyme се добія снага, ерѣ има више людїй и више прихода, па се може дати добра награда свима званичницима, и лакше се подмирую све друге потребе.

Многе слабїе общине увидише користи, сагласише се и споише, посташе яке и дођоше у станѣ, те подмирую свое потребе и лако и съ подзомъ. Но има и до-

ста, кое се не радо спояваю; желе да остану, како су се затекле, а тако су слабе и сиротне; зато кодъ нѣи тешко могу кметови да врше своѣ дужности сходно своѣ позиву, ерѣ слабо награђени, мораю главно бригу водити о себи, своіой фамилији и кући.

Остае намъ дакле желити, да и остале слабе общине спое се са другима и постану јаке и снажне; ерѣ ће овако дати основа болѣмъ развитку; добро уређене общине најтврђій су темель државномъ обстанку, а напредакъ у общинама самъ по себи, уедно е напредакъ и за целу државу.

Осимъ закона о общинама издатъ е по струци унутрашнѣ државне управе законъ о мангупъ-стоци. Познато е, колико е пређе незгода было съ мангупима. Люди, којима е стока заблудела, и постала мангупъ, тешкомъ су мукомъ и често великимъ трошковима дознавали, где имъ е стока; общинскимъ властима мангупъ — стока была е често на великомъ терету; а было е случаева и честимъ распрама о мангупима. Но тимъ закономъ, кои е изданъ 5. Априла прошле 1866. године издата су наређеня, коя ће учинити, да престану неударности, кое се опајале пређе по овоме предмету. Главно е у овоме новомъ закону прво, да люди, којима е стока загублѣна, што пре и што лакше дознаду, где имъ се стока налази, а друго, да мангупи небуду на теретъ ни общинама ни поединимъ людма.

Важно наређенѣ издано е подъ 19. Декаembra 1864. године П. № 9140., којимъ е укинуто визиранѣ путны исправа у путованю по Србији. На тай начинъ уклонѣна е велика сметня, коя е спречавала путованѣ и саобраштај по земљи. Остае ми да испунимъ јошть далю заповестъ Нѣгове Светлости, да се и у смотреню сами путны

исправа учине наређеня, коя ће нашимъ людма у путованю по Србїи већу олакшицу прибавити.

Изложивши оно, што е наређено по струци унутрашнѣ државне управе, дужность ми е, да кажемъ и о гдебоимъ стварма, кое се тичу саме управе.

Мени, и свима државнимъ, мени подручнимъ властима быо е єданъ одъ найвећи задатака, да се у свой земљи одржава подпуно правно станѣ, и подпуна безбедность личности и иманя. И наша се држава налази у овомъ погледу у повольноме станю. Явный поредакъ за сво ово време одъ велико-госпођинске скупштине нїе нигде быо потрешенъ. У онимъ краєвима, гди е пређе збогъ учестаны разбойничства и айдукованя было проглашено ванредно станѣ и прекїй судъ, явна е безбедность толико напредовала, да се место ванредногъ станя могло завести станѣ редовно. То е учинѣно найвишимъ княжескимъ решенѣмъ одъ 27. Мая 1866. године у срезовима: карановачкомъ, трнавскомъ и студеничкомъ, окружія чачанскогъ, и у срезовима: пожешкомъ, рачанскомъ, и црногорскомъ, окружія ужичкогъ. За айдукованѣ, разбойничства и хотичне палѣвине остало е ванредно станѣ за срезъ драгачевскїй, окружія чачанскогъ и за срезове: арильскїй, златиборскїй и моравичкїй окружія ужичкогъ. Власти и овде действую найживлѣ, да се истребе напоменута злочинства, збогъ кои постои тамо ванредно станѣ, и народъ помаже у томе државне власти. Али положай оны места отешчава подпуный успехъ, а поглавито, што злочинци бегствомъ у суседне турске области налазе онамо и стана и закриля. Те околности су поглавитый узроекъ, што у поменутимъ пределима явна безбедность іоштъ нїе толико утврђена, да бы се у нѣима могло укинути ванредно и завести редовно станѣ.

Као што е свагда озбиљна брига владе Нѣгове Княжеске Светлости, да се у земљи одржава у свакомъ погледу правно станѣ, тако самъ се старао, да и подручни ми чиновници сходно закону врше свое дужности. Жалбе противъ поступака поедини чиновника, а самъ озбиљскій извиѣао, и ни самъ пропуштао исправляти неумесне поступке чиновника и ове на одговоръ узимати у случаєвима, где е по закону требало. Тврда ми е тежня, да подручни ми чиновници буду удесни органи за вршенѣ свега онога, што закони и државне власти наређую, и да свагда предъ очима имаю високу волю Нѣгове Светлости нашегъ милостивогъ Господара и Княза, кои жели, да се закони уредно наблюдаваю. Испуњаванѣмъ закона само може се одржати у држави правный поредакъ; а државнимъ е чиновницима една одъ најпречи дужностей, да своимъ поступцима покажу поштованѣ према законима, кое одржавати позвани су по своме званію.

Да бы народни посланици болѣ могли познати станѣ нашегъ отачества по струци унутрашнѣ државне управе, имамъ да покажемъ неке податке, по коима се у различнимъ погледима најболѣ дає оценити станѣ, у комъ се налазимо.

Међу осталимъ предметима за државу е сваку одъ велике важности, да сазнає покретъ людства свогъ. Србія нема узрока тужити се у овомъ погледу. Брой жительствова расти съ године у годину и то како приплођаванѣмъ природнимъ, тако и настанѣванѣмъ людій са стране. При концу 1863 године брой жительствова ніе износио іоштѣ ни еданъ миліонъ и сто иляда душа, а данасъ Србія има више одъ миліонъ и две стотине иляда жителя. Брой жительствова нашегъ увећаше 5077 лица, што се са стране кодъ насъ настанише за последнѣ три године одъ 1864. — до края 1866.

Живость саобраштая наше землѣ са суседнимъ намъ као и другимъ државама увиѣа се из броя путника, кои су

са стране у Србију долазили или изъ Србије у стране землѣ одлазили. Тако што се тиче саобраштая са турскимъ областима показало се, да е изъ Турске у Србију прешло 1864 године 30.100; 1865 године 31.470; а 1866 године 26.023; лица, свега дакле изъ Турске у Србију ушло 87.503 лица, а изъ Србије прешло е у Турску 1864 године 27. 219; 1865 године 29. 142 и 1866 године 25.004; свега дакле изъ Србије у Турску прешло 81.365 лица. — Изъ други пакъ страны држава прешло е у Србију 1864 године 36.050., 1865. године 34.863; и 1866 године 65. 066, свега дакле 135.979 а изъ Србије прелазило се у стране државе 1864 године 30.635, 1865 године 33.684, 1866 године 67.051; свега дакле изъ Србије ишло е у стране државе 131.369 лица.

Говорећи о покрету людства у нашемъ отачеству морамъ да споменемъ врло немилый появъ, кои заслужуе, да на нѣга мимо државне власти свакій саотачественикъ и свакій, кои на народъ може имати ма съ кое стране уцлива, обрати свою пажню. Задружный животъ у нашемъ народу како коя година све веѣма слаби, и задруге кодъ насъ све се више деле тако, да се садъ веѣъ сваке године по више стотина задружны куѣа поделе. Одъ 1861 — 1863 године было е свега 4469 случаѣва, да су се задруге делиле, а за прошле три године нарастио е брой поделѣны задруга на 5024. По овоме рачуну на сваку годину долази по 1700 поделѣны задруга, а за ове последнѣ три године поделило се скоро 600 задруга више но предпоследнѣгъ трогодія. Ако се се у народу настави деоба задруга у овой сразмери, предвидити е, да ће скоримъ те исте, и за народъ нашъ и нашу државу користне народне установе нестати у народу, и остаће само као приповедка, те ће се споминати име породицама, кое су садъ јоштъ снажне и имуѣне, ерѣ су задружне. Сви треба да обавештавамо наше селско жительство, да нѣгова найвеѣа снага и моѣъ за нѣгово

благостанѣ лежи у задрузи, и да за любовѣ свога собственогѣ блага треба да остане у задрузи.

Исто е тако врло неміо появѣ у нашемѣ народу, што се догађаю доста млога убійства. У времену за прошле три године било е 378. случаева, кое неотичны, а кое отичны убійства, и то неотичны било е 62, а отични 316., а у овај брой улазе и она убійства, коя се догађаю на граници нашој према турскимѣ областима, и највише убійства было е у прошлой 1866. години, када се е догодило 134. убійства. Осим гдикои случаева, кадѣ поеварени и у злочинствама огрезли люди нападаюћи на туђе иманѣ изврше убійство, у највише случаева убійства се догађаю у свађи, и често су местне околности наши држављана узрокѣ, да повреде, кое бы се могле безѣ муке излечити, буду поводѣ смрти зато, што се повређено лице ніе видало.

Брой самоубійства за ове последнѣ три године нешто е умалѣнѣ. Одѣ 1861—1863. било е свега 204 случая одѣ хотичногѣ самоубійства, а тај е брой за последнѣ три године сведенѣ на цифру 159; одѣ когѣ броя на 1864. долази 62; на 1865. 48; а 1866. годину 49 случаева. Школа, црква и местне власти поглавито имаю позивѣ, да обавешћую люде, да неодузимлю себи животѣ, и надати се е, да ће уређенѣмѣ обштинскогѣ и съ овимѣ у многеме скопчаногѣ породичногѣ живота брой самоубійца знатно сманѣити се.

Случаеви пожара умножише се за прошле три године; 1861—1863 било е 1752, а 1864—1866. било е 2438 случаева пожара, али штета пожаромѣ причинѣна, далеко е маня была за ове последнѣ но за предпрошле три године. Одѣ 1864—1866. било е свега 2438 случаева пожара а сва штета изнела е 1,891.387 гроша чар-

шискій а у предпрошле три године штета пожаромъ причинѣна изнела е преко 6 миліона гроша.

И крађа се више догодило за прошле три године а и штета, на тај начинъ причинѣна, била е знатнія но за предпрошле три године. Срѣ одъ 1861—1863 догодило се 3603 случая крађе са штетомъ одъ нешто више но два миліона гроша, а у времену одъ 1864—1866. збило се 5359 крађа са штетомъ одъ преко 3 миліона гроша. Крађа се највише догодило у 1866. години, кадъ е било свега 1940 крађа, а штета, што е средствомъ крађа начинѣна, била е највећа у 1865. години, кадъ е иста износила више одъ 1,150.000., која е штета причинѣна у 1753. различна случая крађе.

Осимъ убійства, пожара и крађа было е и други зли дела, па су полицајне власти за различне кривице спровеле суду прошле три године свега 8742 кривца, одъ кои највише долази на 1866. годину, кадъ е свега 3638 криваца различногъ рода судовима земальскимъ было спроведено.

И полицајне власти а и обштински судови као што е познато, упражњаваю у кругу кои имъ законъ одређуе, казнену власть. У времену од 1864—1866. било е 53.347 предмета иступа, кое су државне полицајне власти извидиле, изравнале и расправиле, дакле са 18.531 више, но у предпрошле три године, одъ 1861—1863., када е оваковы предмета было само 34.816. И обштински судови у времену одъ 1864—1866. извидели су, изравнали и расправили свега 94.718 мањи иступни предмета. —

У реду важни догађая, кои се у нашој земљи збише за време одъ велико-госпођинске скупштине, има да се спомене и педесетогодишња светковина у славу догађая, кога се споменъ слави сваке године о Цветима. Као што е познато на данъ 23. Мая 1865. године, о Светимъ Тро-

ицама по височайшемъ нареѣеню Нѣгове Светлости нашегъ Премилостивогъ Господара Княза одъ 24. Марта исте године прославлѣнъ е у Топчидеру истый догаѣай у присуству млоги живи бораца изъ целе землѣ, кои участвоваше у ратовима блаженопочившегъ Господара Княза Милоша око ослобоѣеня Србіе.

Србія уживаюћи данасъ благодети тога устанка нај-лепше е испунила свою благодарностъ према свима онима, кои беше борби за ослобоѣенѣ, тиме, што е свенародно прославила споменъ тогъ знаменитогъ догаѣая у србскомъ народномъ животу, и тымъ уедно одала достойно уваженѣ заслуга истый юнака.

Нѣгова Светлость указомъ Своимъ одъ 22. Мая 1865 године установила е крстъ таковскій и сребрне медалѣ, и да бы се указала признателностъ и уваженѣ заслуга борцима у ослобоѣеню отачества, Нѣгова Светлость, благоводела е подарити свима онима ратницима, кое е провиѣенѣ іоште у животу меѣу нама одржало, за знаѣкъ награде и одличія крстъ, а фамиліяма оцетъ оны людій, кои су први съ Княземъ Милошемъ договоръ учинили, започели и воевали, а нису выше у животу, сребрне медалѣ.

Потомство кое уме ценити и достойно уважавати заслуге свои предака, показуе тyme уедно, да е и оно кадро у датимъ приликама произвести деда исто тако спасоносна и среѣна за землю, и иза кои ничу благослови и благодарностъ доцнїи нараштая.

У смотреню санитета могу известити скупштину, да осимъ прошле године, кадъ е у престолници и іоштъ у некимъ другимъ местима беснила опака болештина, колера, за сво време одъ 1864—1866. станѣ здравля людій у нашемъ отечеству было е повольно и задоволяваюѣе.

Колера е, као што е познато, болестъ, коя се сама по себи не появлюе кодъ насъ, него се доноси са стране.

Та е болестъ у прошлой години донета турскимъ войницима изъ Рушчука у београдскій градъ, а одтудъ се мало по мало раширила по свой вароши. Она е беснила яко и бацила у стра жительство престолнице; зато нуждне су быле строге мере, да іоѣ се стане на путь и да се болестници лече. Лекарѣ су были одређени, кои су свакомъ бесплатно одлазили и давали лекарска савета; болестници иоле сиромашни имаше бесплатне лекове; и болнице быше отворене свакоме, кои неимаѣше средства, да се кодъ свое куће лечи. Власти су наредиле, да се по свой вароши одржава чистоћа, и жительство е заедно съ властима садействовало, да се то учини. При свемъ томъ, што е колера была у време, кадъ су велике врућине, кадъ е дакле време за ню сасвимъ поспешно, ипакъ ніе быо великій брой жертвій, кое колера узе, ерѣ е за време заразе умрло у престолници свега 265 лица, а то ніе великій брой, кадъ се узме, да е колера на другимъ местима изванъ Србіе много више людій поморила, и кадъ се узме, да е у престолници нашої за време одъ 52 дана свирепствовала.

Осимъ Београда было е колере у некимъ селима окружія београдскогъ, рудничкогъ, крагуевачкогъ, валѣвскогъ и шабачкогъ, но само у манѣмъ степену; яче се появила у Лозници, Параћину и Ђуприи, и особито у Шабцу и Смедереву. Власти су живо действовале по упутствама, коя су имъ дата, да се зараза ова угуши, и заиста колера у овимъ местима ніе ни траяла дуго, а ніе ни свирепствовала у ячой мери. Брой одъ колере умрлы у свима овде поменутимъ местима износи 408 лица.

Ове се године почела ова болестъ появльивати у гдекоимъ пределима суседны намъ држава. Имаюћи на уму могућность, да се та зараза пренесе и къ нама, наредено е, те су раздата по народу печатана упутства о

томе, шта треба сваки поедини да ради, да се сачува одъ ове болести. При томъ издате су быле наредбе властима, шта да чине у случаю, ако се колера появи.

Осимъ поменуте, необичне и опасне заразе владале су уобичаене кодъ насъ болести: срдоболя, преступне грознице, велике богинѣ и друге неке болести. Али ни една болестъ ниє узимала на себе карактеръ обште заразне реднѣ, но су се све показале на поединимъ лицама; и у дотичне болести падали су они поглавито, кои се нису чували, него су тако рећи навалично едну или другу болестъ на себе навлачили. Особито грозница и срдоболя появљивала се кодъ людѣй, кои се нису чували одъ еда, назеба, и кои су пили ладну воду онда, кадъ су были врло угрејани; а велике богинѣ наилазише на оне, кои нису каламљѣни. Обе ове болести, и особито велике богинѣ показую потребу, да селске старешине пазе на то, да се врше наређеня, коя се издаю у санитарскомъ погледу, и особито да настояваю, да се деца редовно каламе, кадъ є томе време.

Но и осимъ времена, кадъ є была зараза, влада Нѣгове Светлости ниє пропустила старати се, да се донесу удесни закони, по којима ће се моћи у помоћ притицати болнима не само у време ванредно, кадъ нека зараза влада, него и у обично време, кадъ годъ се появи случај, да се неко разболе, и да ниє у станю себе лечити зато, што є сиротногъ станя. У данашнѣ време иште се одъ сваке добро уређене државе, да се стара не само о предупредиваню насилны повреда безбедности личности и иманя, него и о томе, да болни и немоћни нађу помоћи было кодъ свои сажителя, было кодъ обштински или државны властѣй. Човечность, любавь према ближнѣму, дужность и хришћанска и државлянска иште, да се ста-

рамо о болнима, кои сиротногъ станя будући само се тако могу лечити, ако имъ се притече у помоћь.

Влада Нѣгове Светлости свестна своій дужности, а уверена о готовости народа допринети жертве за обштыи напредакъ издействовала е іоштъ подъ 27. Марта 1865 г. законъ о подизаню и устройству болница. По овоме закону треба да се у свакомъ окружію заведу окружне болнице. Ради тога купи се одъ народа прирезъ по два цванцика одъ порезске главе, и на многимъ местима већъ има прикупљѣна доста знатна сума на ову цель. Но као што ће моћи проћи дуже време, докъ се скупи толико новаца, да се саграде сталне зграде за болнице, нужно е было постарати се, да се и донде учини шта треба, да люди сиротногъ станя неостану безъ нуждне лекарске помоћи. Съ тога су на више места, као у Чачку, Крушевцу, Валѣву, Смедереву, Ягодини, Пожаревцу и Гор. Милановцу подигнуте привремене болнице, удешене према садашњимъ потребама тій окружія; а у Београду, Крагуевцу, Шабцу, и Княжевцу, за тамошнѣ вароши и окружія подигнуте су сталне болнице, у кое се већъ по издатимъ прописима примаю сиротни болници. По овимъ прописима сиромаси у болнице примаю се бесплатно и ту добияю лекове, лекарску помоћъ и сваку потребну негу бесплатно, а изъ прихода болничкогъ фонда. На овај начинъ сачуванъ ће бити животъ многоме сиромасу, кои бы безъ болнице и безъ лекарске помоћи пропао.

У осталимъ у горе не напоменутимъ окружіяма нису могле бити подигнуте болнице збогъ оскудице нужны за болнице зграда и збогъ оскудице у лекарима. Чимъ се куће удобне за болницу спреме и лекари за ту цель добаве, одма ће се и у тимъ местима болнице отворити.

Осимъ закона о болницама издате е и законъ о аптекама, и прописана е фармакопея. У држави е одъ ве-

лике важности, да аптеке буду у добромъ реду и да буду снабдене добримъ и употребљивимъ лековима; ерѣ где нема добри лекова, ту ни леченѣ неможе, као што треба, успевати. Съ тога како аптеке, тако и друге продавнице треба да стоѣ подѣ надзоромъ државны властей, и треба да има правила, по којима аптеке уређене треба да буду, и правила, кои' треба аптекари при издаваню лекова да се придржаваю. Влада е имала на уму, да се поставе ограничѣня, како небы аптекари наплаћивали превелике таксе за лекове, што иѣ продаю, а међутимъ е остављѣно, да аптекари имаю доволно прихода, да могу према своме станю живити, и да небуду приморани притицати неуместнимъ и недозволѣнимъ средствама, да набаве себи доволно прихода за свое издржанѣ.

За сазнанѣ станя нашегѣ народа у погледу санитарскомъ вредно е напоменути, да народѣ како коя година све више и више покланя свое поверенѣ лекарима и долази къ њима тражити савета и помоћи у различнимъ болестима. На тай начинѣ осећа се све већма потреба за лекаре. Влада се безѣ прекида стара, да се и ова потреба подмири, и садѣ скоро у свакоме окружю има по еданѣ и више лекара, кое правителствены, кое общтински чиновника. Но при свемъ настояваню, да се умножи у нашемъ отачеству брой лекара, опетѣ зато неможе се рећи, да су намѣ потребе у овомъ погледу подмирене, и све еднако остаѣ желити, да се брой срезки и общтински лекара умножи.

Међу осталимъ стварма, што се тичу санитета, има се напоменути нешто и о лековитимъ минералнимъ водама, што се у земљи налазе. Зна се, да у Србији има више и различны минералны вода, одѣ кои се неке редко употреблюю, а на друге више людѣй одлазе, и иоштѣ бы према лековитости њиовой и више одлазило, кадѣ бы

было на дотичнымъ местима довольно удобства за госте, кои бы се хтели тимъ водама послужити. Влада Нѣгове Светлости и на ово обраћа свою пажню, и наређено е, да се на киселой води буковичкой у окружію крагуевачкомъ подигну купатила и зграде за госте и болнике. Временомъ ће се морати чинити и више, но што е за лековите воде кодъ насъ до сада чинѣно, и кадъ то буде, многи наши саотачественици неће одлазити у стране землѣ, да траже у минералнимъ водама лека за свое болести, него ће се служити купатилама отачественимъ, као што бы тадъ и сами странци радо наша купатила посеђавали.

Осимъ свега наведеногъ влада се и иначе старала, да се свудъ по земљи чини све, што е было нужно несамо, да се у земљи одржи повольно станѣ у погледу санитарскомъ, него и да се предупредѣ могуће несреће. Међу овакве мере, што спречаваю могуће болести, долази каламленѣ богиня, кое се редовно врши сваке године, и за прошле три године одъ 1864—1866 накаламленѣно е до 94,000 лица. У прошлой години брой каламленѣны лица изнео е близу 29.000, а у 1865 и 1864 години близу по 33.000.

Найпосле и станѣ здравля домаће стоке было е за прошле три године таково, да нѣмѣ подпуно можемо бити задовольни, ерѣ намъ стока нѣе страдала ни одъ какве реднѣ и заразе и што е было случаѣва одъ болестне стоке, ти су редки и незнатни. Ово тимъ више треба да се спомене, што е говеђа куга беснила несамо у областима турскимъ, но и у самой Аустрии и Румунской. Само е Србія у средѣ велики опасностей, кое су іой претиле дуго времена, была у сређномъ изузетку и сачувала се одъ те заразе. Наредбе у томе постояле су строго и добро су извршиване. Колико е велика опас-

ность грозила нашемъ отачеству одъ ове заразе за стоку, види се одтудъ, што е зараза ова у нашемъ суседству почела свирепствовати іошъ 1863 год., па е съ маньимъ већимъ прекиданьима владала готово све до прошле године. Илядама е стоке угнуло одъ ове болести и морало бити потучено у Аустрији; а у турскимъ областима читави су предели опустели у стоци збогъ говеђе куге. Кодъ насъ е само у Текію пренета была говеђа куга у Јануару 1864 год., али е и у овомъ месту на брзо и безъ веће штете савладана. Говеђа куга постои іошъ само у Влашкој, и съ тога само према овој држави мораю се продужити мере потребне, да се говеђа куга непренесе у нашу страну.

Осимъ говеђе куге было е и други неки болештина на нашој стоци, али нису узимале на себе видъ опаке реднѣ. Кодъ насъ на говеда наилази шумска болестъ и прострелъ, обично у пролеће и у есенъ, и то съ тога, што люди неимаюћи пиће за стоку, ране е у пролеће пупольцима по шумама, или іој лети при влажној години даю за рану влажну ритску траву, а при сушнимъ годинама пое е смрдљивомъ водомъ изъ баруштина.

У прошле три године показивао се понекадъ метиль на овцама, чему е узрокъ, што су се овце раниле по барама или травомъ, која на барама расте. Али и ова болестъ ніе была одъ већи штетны последица, нити се може узети за заразу. Напротивъ овчіе богинѣ появлюю се кодъ насъ сваке године, и то е врло прилепчива болестъ. Али брижљивомъ настояваню власти и народа излазило е за рукомъ, да се ни ова болестъ ніе никадъ раширила, нити е причинила велике штете.

Найпосле говорећи о станю здравля наше стоке треба да напоменемо, да се за прошле три године голу-бачка отровна мушица врло мало роила. По наређењу власти чишћени су брижљиво неки потоци и извори у окружію пожаревачкомъ и краинскомъ, где се, као што се држи, ова мушица рађа. На тај начинъ тамане се заметци мушицама, а башъ тиме се и спречава највише роенѣ голубачке мушице.

Осимъ изложени предмета моме стараню подчинѣне су были іоште и струка поштанска и телеграфска, те ми е дужность, да скупштини и о овимъ струкама поднесемъ известіе.

Што се тиче телеграфске струке, ова одъ године у годину у нашој земљи напредуе; све се веѣма шири и развія; нове се телеграфске штаціе подижу и тиме олакшава телеграфскій саобраштај несамо у земљи, но и са странимъ државама. Тако е у 1865. години подигнута телеграфска линія

одъ Пожаревца преко Градишта, Майданъ-пека и Д. Милановца до Неготина

а у овој 1867 години, подигнута е телеграфска линія одъ Чачка преко Карановца и Трстеника до Крушевца, и нареѣено е веѣ да се подиже линія телеграфска

одъ Ужице до Мокре-Горе.

Подизанѣ овы новы линія учинѣно е у користь общемъ саобраштаю. Ерѣ доѣъ нису были ове линіе подигнуте, често се догаѣало, да се телеграфска жица на некомъ месту прекинула, и таѣъ е то место стаяло ванѣ саобраштая телеграфскогъ са осталимъ штаціама. Напротивъ садѣ, како су отворене нове телеграфске линіе, саобраштај телеграфскій непрекида се тимъ, ако се еѣѣ жица преѣине, почемъ се таѣъ може у све штаціе телеграфирати по другој жици. Важность овога бы ѣе увиѣавна свакоме, кою зна одъ какве е користи то, баѣъ е олакшанѣ саобраштај.

Осимъ наведеногъ одъ подизаня поменуты новы телеграфски линія има се и та користь, што е олакшано подизанѣ телеграфски штація у онимъ местима, крозъ кои су телеграфске линіе провучене. Тако чимъ се покаже потреба, за найкраѣе време могу се отворити телеграфске штаціе у Градишту, Майданъ-пеку, Д. Милановцу, Карановцу и Трстенику, ерѣ крозъ ова места пролази телеграфска жица, а за подизанѣ телеграфске штаціе, нетреба ништа друго, но само да се наместе у тимъ ме-

стима справе, потребне за телеграфиранѣ и да се намести дотичный телеграфскій чиновникъ.

У телеграфской струци учинѣне су важне измене одъ године 1865. Те године веѣа часть европски држава заключиле су у Паризу телеграфску конвенцію, по којој су знатно обалѣне таксе за депеше, које иду у стране државе, и којомъ е усвоено, да се може телеграфирати различнимъ езицима. По овоме уговору, коме е и влада Нѣгове Светлости приступила, може свакиј србски телеграфирати одовудъ у Бечъ, Паризъ или ма кою другу варошъ стране државе и обратно. Таксе су по овомъ уговору сведене на 5 гроша чарш. за Србию за просту депешу, која у Србию са стране долази, или изъ Србіе излази, или крозъ Србию пролази. Узъ то између Србіе и суседны намъ држава: Аустрије, Турске и Румуніе утврђено е, да се за просте депеше, које изъ Србіе у поменуте државе и обратно долазе, ненаплаћуе више одъ 5 гроша, ако депеше иду у место, кое ніе далѣ одъ 10 географски миля удалѣно, из кога се депеша шилѣ. Напредакъ и развитакъ струке телеграфске показуе и то, што е 1866. године одъ Београда до Алексинца узъ две постојавше жице повучена и треѣа зато, што оне две жице нису были довольне, да одговоре свима потребама, кое се показаше после обалѣне таксе за депеше. Ова треѣа жица наменѣна е поглавито за кореспонденцію Индиску, која се између европски држава и Индіе преко Србіе обдржава.

Къ напредку и развитку струке телеграфске у нашемъ отачеству припада и уговоръ утврђенъ између Аустрије, Турске и Србіе, по комъ уговору има се подићи една особита жица одъ Беча преко Србіе па до Цариграда, којомъ ће се жицомъ обдржавати непосредный саобраштај између Беча и Цариграда. Уговоръ овај постао е по потреби, која се све веѣма осеѣала, почемъ жице, што су постојале, нису были довольне, да се одржи стална свеза између Цариграда и Беча, него су често депеше у Бечу и Цариграду морале чекати дуже време, докъ су были експедиране. По овој жици ради ће се

новимъ аппаратомъ — зове се Хуговъ аппаратъ — коимъ се три и више пута брже могу експедирати депеше но другимъ уобичаенимъ аппаратомъ.

Ове године подъ 16. Фебруара издате е законъ о телеграфу, коимъ е струка телеграфска уобште регулирана, и по коме е такса и на депеше унутрашнѣ раднѣ спуштена на 5 гроша чаршиски одъ просте депеше.

Развѣянѣ телеграфске кореспонденцие унутра у земљи, и уговори, заключени са странимъ државама, даю поволанѣ доказъ за то, да намъ телеграфска струка напредуе, и да се лепо развѣя. Телеграфски чиновници точно врше свое дужности, а у тој точности е башъ емство, да ће телеграфи одговарати најболѣ своіой цели. Точность у одправляню депеша призната е нашимъ телеграфскимъ штаціама и одъ страны држава, па у томе е поглавитѣ узрокъ, што се и саме државе, а и многи приватни најрадѣ служе србскимъ телеграфима у своіой кореспонденциі съ Цариградомъ.

А да се и приходъ телеграфскій изъ године у годину све веѣма увеѣава, види се изъ тога, што е године 1864. было прихода 230.000 гроша порезки, 1865. године было е 283.000., а 1866. око 300.000 гроша порезки телеграфскогъ прихода.

Најпосле за телеграфску струку вредно е напоменути, да е повольно за насъ решенъ споръ телеграфскій, кои постојаше између Турске и Србіе. Рачуни телеграфски пречишћени су съ високомъ Портомъ, и наплаћени су одъ нѣ сви телеграфски приходи, кои су збогъ спора, кои е постојо, остали были ненаплаћени. Садъ се између Србіе и високе Порте воде точно прорачунања телеграфска и дотични приходи уедно се исплаћую.

Као што е за прошле три године учинѣнъ напредакъ и развитакъ у струци телеграфској, тако се и поштанска струка у томъ времену на користъ државе и приватны развила и унапредила. Тај напредакъ и развитакъ увиди ће се изъ оногъ, што е досадъ за ове последнѣ три године по тој струци уређено.

Познато е, да е закономъ одъ 25. Јануара 1866. год. обалѣна такса за писма, аманете и путнике.

По пређашнѣмъ закону таксе за писма, аманете и путнике биле су врло велике. То е био узрокъ, да су се люди поштомъ служили само онда, кадъ рису имали други начина за пошиляњѣ и писама, и аманета и други стварѣй, а и за путовањѣ. И заиста радња е поштанска поглавито ограничена била на пренашанѣ писама. За остале ствари, служиле се люди поштомъ само онда, кадъ су имали нешто итно куда да пошлю; а новце су само у мањој количини шили поштомъ, ерѣ е такса за новчана пошиляња била велика, па су люди тражили приватне прилике, да се при пошиляњу аманета њима послуже. Одтудъ су излазиле не мале незгоде за пошиляче и рађале се различне распре између носилаца, при-малаца и пошиляча новчаны аманета. Путници пакъ само су се у крайној нужди служили поштанскимъ коньима за путовањѣ.

Саобраштај поштанскѣй беше и тyme отешчанѣ, што е пошта за писма ишла само три путъ преко неделѣ, а поште съ аманетима само у 15 дана еданѣ путъ; и само на линѣ између Београда и Алексинца ишла е аманетна пошта јоштѣ сваке неделѣ по еданѣ путъ. То е незгодно било за оне, кои су имали потребе, да се служе поштомъ, а одтудъ е било штете и за саме поштанске приходе. Поедини люди немогући чекати, да своя итна писма а особито свое аманете шилу у дане поштанске, тражише друге прилике, те су се у пошиляњу служили овимъ приликама, а наравно е, да се на овај начинѣ правѣо уштрбѣ поштанскимъ приходима.

Све ове незгоде уклонѣне су закономъ одъ 25. Јануара 1866. године, кои е 1. Мая те године почео важити. По томе закону знатно су обалѣне таксе како за писма тако и за аманете и сва остала пошиляња, а и таксе за путнике тимъ су начиномъ постале умеренѣ, но што су пређе биле.

Да бы се поштанскѣй саобраштај олакшао, управѣ да бы се публици олакшало предаванѣ писама, заведене

су поштанске марке, које се у одређенимъ трговинама и на свакој пошти могу купити, а наређено је, да се кодъ своју пошта, и у знатнимъ варошима јоштъ и осимъ пошта на згоднимъ местима наместе сандучићи за писма, и тако је учинѣна олакшица у предавану писама, ерѣ марке може свакиј кодъ свое куће имати у приправности, и кадъ шилѣ писмо, онѣ на нѣга само прилени марку, па га бади у поштанско сандуче, одкуда га пошта узме и далѣ по адреси експедира.

Међу поправке по струци поштанској долази и то, што су на некимъ линіјама, заведена поштанска кола.

Закономъ одъ 25. Јануара 1866. године дата је властъ министру унутрашњи дела да то учини онде, где за нужно нађе. По томъ овлашћену у прошлој години начинѣно је 64 двоколица поштански, те се садъ на њима носе писма, аманети и пакети, а и путници се могу њима служити. Узъ то издата је наредба, да се праве покривена кола на четири точка, која ће бити удобна несамо за пренашанѣ аманета и пакета, него и за путнике, чимъ ће се путованѣ по земљи знаменито олакшати. Намера је, да се овакова кола мало по мало уведу на све линіје, где станѣ путова допустити.

Уза све наведено къ развиту поштанскогъ саобраштая треба придати и то, да садъ пошта съ писмама иде свакиј данъ, а пошта съ аманетима између Београда и Алексинца преко неделѣ три путъ, а у друга места осимъ Рашке, Студенице и Иванѣице сваке неделѣ еданпутъ.

На тај начинъ садъ свакиј на најбржій начинъ може путемъ поште добити известія, која су му потребна, и дознати, шта је сазнати радъ. А и путници могу садъ у свако доба поћи на путъ на поштанскимъ двоколицама.

Промене ове, које су по струци поштанској заведене закономъ одъ 25. Јануара 1866. већ су произвеле најлепше последице. То се увиђа, кадъ се сравне рачуни одъ први 6 месециј прошле 1866. год. съ рачунима зато исто време одъ ове године. За први шестъ месеци прошле 1866. године, кадъ су јошъ постојала стара на-

ређеня о поштама, одправила е пошта београдска 41.567 приватны писама; 693. приватны аманета и 26 путника. Напротивъ за првый 6 месециъ ове године кодъ исте поште одправљено е 74.253. приватны писама, 1605 приватны аманета и 104 путника. Кадъ се упореде ови броеви, види се, да се скоро удвоио брой послаты писама, аманета да е два путъ више по лане у истомъ размеру времена послано, а путника, да е петъ пута више ове године, по лане у истомъ времену поштомъ путовало. Судаћи по овимъ податцима поготову съ известношћу може се рећи, да ће се саобраштай поштанскій у најскориој будућности јошъ много яче развити.

За развитакъ и усавршенѣ поштанскогъ саобраштая одъ врло е велике потребе, да се заведу поште общинске, које ће поедине общине везивати са главномъ, т. е. съ државномъ поштомъ. Ово е закономъ о общинама и подписано, но приступиће се уређењу тога, чимъ све общине буду добро и снажно образоване, како бы лако тереть оѳо тога могле поднести.

Најпосле, за саобраштай поштанскій ние довольно, да су поште унутра у земљи добро уређене, него се иште да буду наше поште у свези са поштама суседны намъ држава, како бы се и саобраштай заграничный олакшао. У овомъ погледу могу известити народну скупштину, да е рађено, и да влада Нѣгове Светлости настојава, да бы правительство аустриско учинило съ нама свезу поштанску између Београда и Земуна; надежда е, да ће се најпосле постићи оно, што узаямне користи саобраштая поштанскогъ захтеваю. Исто се тако воде преговори, да се наше поште доведу у свезу са поштама суседне намъ Румуніе, и има изгледа, да ће се ти преговори повольно заключити; и тадъ ће быти олакшанъ поштанскій саобраштай између Србіе и румунски княжества. Свезе поштанске са суседнимъ намъ областима турскогъ царства нису довольно уређене. Влада е више путій настојава, да се утврде тешнѣ поштанске свезе са Турскомъ, али се у томе успети исто тако ние могло, бао што влада ние нашла доста готовности кодъ турски

200

Рис. Срп. 1061.1

властѣй за то, да се Србія у телеграфску свезу доведе съ Босномъ. Надаймо се, да ће доћи време, кадъ ће се моћи и ово уредити, чему данасъ іоштъ стое гдекое доста знатне сметнѣ.

Кадъ се узме на умъ све, што е речено о радњи по свима струкама државне управе, кое струке долазе у кругъ деланя министру унутрашњи дела, види се, да е по свима струкама чинѣно, што се чинити могло, да се правно станѣ у земљи утврди, да се безбедность личности и иманя у свой земљи одржава, да се закони чуваю и по њима да се врше сви послови, кои су се радили; да се станѣ доброга здравля одржава, а у болести да се таково поправи, да се одъ прилепчивы болестѣй сачувамо и одкланямо, кадъ бы се оне появиле; да се радња телеграфска и поштанска развіе и усаврши; едномъ речи, да се учини све, што одржанѣ правногъ поредка у држави и развитакъ матеріалногъ благостаня нашегъ народа захтева. Радећи овако я самъ се старао испунити заповести Нѣгове Светлости нашегъ милостивогъ Княза и Господара, и одговорити високоме повереню, кое ми е изволео поклонити, знаюћи, да е найватренія желя Нѣгове Светлости путемъ утврѣеногъ правногъ поредка и сваковрстногъ унутрашнѣгъ развитка повести народъ лепшой будућности. И ако има неки мана у насъ, и исто тако, ако се догодише погрешке небе, припишимо то не злой вољи оны, кои су упућени, да изврше законе, него тешкимъ околностима, у којима се налази наша држава. Надаймо се да ће съ постепенымъ развиткомъ, кои се неможе одрећи нашої држави подъ мудрогъ управомъ нашегъ люблѣногъ владоца, народъ доћи до пуногъ развитка свое снаге, а држава да ће доведена бити до величине и цветаня.

П. № 8010.
22. Септембра 1867. год.
у Београду.

Министеръ унутрашњи дела,
Н. Христићъ. с. р.

